

Kongredeki Muzika

Ersin Antep*

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk'ün "eğitime verdiği önem" ifadesi bir lütufmuş gibi anlaşılabilir. Paşa eğitimin ne demek olduğunu, değerinin ne büyük derecede bulunduğunu bilirdi. Henüz cephede topladığı eğitim kongresi bunun işaretidir. Aynı şey; kültür ve özellikle müzik konusunda geçerlidir. Etnografya Müzesi ve tarihi eserlere dair hassasiyeti, gösterdiği özen yanında; Başkomutanlık görevini devralmasından sonra Sakarya cephesinde (Polatlı civarında) kurduğu Başkumandanlık Musikiyesi, cepheyi müziksiz bırakmanın getireceği zararı öngören ve bu yönde adım atan bir anlayışın ürünüdür. Kuvayi Millîye'ye katılan müzisyenlerin oluşturduğu, yokluk içindeki bu topluluğun görevine dair, şefliği üstlenen İsmail Zühtü Kuşçuoğlu'na dair bilgiler yeni yeni toparlanıyor. Sonrasındaki gelişmeleri ise en yalın haliyle; müzikoloji çalışmaları da yapan, Deniz Muzika Yarbay Halid Recep Arman'ın 1958 yılında Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı tarafından basılan "Tarihte Bahriye Mızıkaları" kitabı aktarıyor.

Bahriye'den firar edip Kuvayi Millîye'ye katılan asker müzisyenlerin kurduğu ve başlarında Keramet'in Tuncok'un bulunduğu topluluğun Büyük Millet Meclisi Celilesi Musikiyesi adıyla ikinci bir muzika olduğunu, Mudanya Mütarekesi için bina önünde görev yaptıklarına dair bilgi; Arman tarafından aktarılıyor. Karşılama törenleri için mi, açık hava konseri için mi orada bulduklarına dair ise bilgi bulunmuyor.

İzmir'in kurtuluşuna dair süreçte Ertuğrul gemisinin İstanbullu (ecnebi) iş insanları tarafından kiralanarak şehre gidilmesi, beraberlerinde talep ettikleri Ertuğrul Muzikası'nın da verdiği konserler, sergilediği müzikal başarı ile ne denli beğeni kazandığı da yine Arman tarafından bildiriliyor. Hatta Muzika'dan bir grubun İstanbul'a seyahati öncesi 3 Nisan 1923 günü

* Uzman Müzikolog, İstanbul/TÜRKİYE, ersin@muzikoloji.org

Basmane istasyonunda çektiği fotoğrafa da yer veriliyor. Bu görüntü, ilk görev diliminin sonunu işaret ediyor. Genel istek veya talep üzerine Ertuğrul Muzikası'nın yeniden İzmir'e geldiğine dair bilgi aktarılıyor.

Tan ve Akşam gazetelerinin Şubat 1923'teki nüshalarında Ertuğrul Orkestrası'nın adı, kongre ile ilgili haberlerde geçiyor. Ertuğrul'un nasıl bir orkestra, şefinin kim ve faaliyetlerinin neler olduğuna dair bilgilerde de Arman'ın büyük katkısı var.

İzmir İktisat Kongresi'nde Ertuğrul Muzikası'nın yer alması, şehirdeki etkinliklerinde hangi repertuarı seslendirmiş olabileceği ise; ayrı bir araştırma konusu olarak, bildirinin bir kısmını oluşturacaktır.

Ertuğrul Muzikası

Bahriye'de iki Ertuğrul Muzikası mevcut oldu. İlki 1890 yılında, Japonya'ya intikal için görevlendirilen Ertuğrul Fırkateyni için kısa sürede kurulan ve şefliğini Edirnekapılı İsmail Efendi'nin yaptığı I. Ertuğrul Muzikası; ikincisi ise, yeni alınan Ertuğrul Yatı için kurulması yönünde Musika-i Hümayûndan Binbaşı Faik Bey'e talimatı verilen II. Ertuğrul Muzikası...

Saraya bağlı bulunan Mabeyn Muzikası'nın D'Aranda Paşa'dan sonra Safvet Atabinen yönetimindeki içe dönük gelişimi, Zeki Üngör'un kurumu sanatsal sergi için yurtdışına açma gayreti sürerken bahriyeli orkestralar, mensubu oldukları gemilerle yurtdışına gidiyor, limanlarda konserler veriyordu. Bir yandan da yabancı müzisyenlerin yönetiminde güncel repertuarı ve armoni orkestracılığına yönelik gelişmelerden uzak kalmıyordu. İlk Ertuğrul Muzikası bu şartları tam yaşayamasa da Singapur'da ve Japonya'da verdiği konserler, katıldığı törenlerle yine de aynı amaca hizmet etmişti. Yaptıkları tam anlamıyla bir uluslararası tanıtım etkinliğiydi. Hem de (repertuarı iyi seçilmiş, iyi hazırlanılmış) en samimi, en doğrudan araçları olan; müzikle... II. Ertuğrul Muzikası'nın bu avantajı en iyi şekilde kullandığı, bünyesine katılan çalgılar ve satın alınan notalarla güçlendiği; şüphesiz bir gerçek! Tepebaşı konserlerine Sultanselimli İhsan Murat Bey ile devam etmesi; muzikanın tarihinde adeta bir dönüm noktası... Paul Lange'nin gidişiyle zayıflayan Ertuğrul Muzikası, ihtiyaç kalmadığından dolayı lağvedilen Donanma Bandosu'nun başındayken açıkta kalan İhsan Murat'ın, (Lehman'ın önerisi ve girişimiyle) bir araya gelmesi; muzikanın İzmir İktisat Kongresi'ne, sonra Ankara'ya götürülmesine sebep olan ve hayal edilemeyecek bir geleceğe sahip olmasına neden oldu.

a. İzmir Öncesinde Orkestra

II. Meşrutiyet sonrasında İstanbul'un en gözde muzikalarından biri olan Ertuğrul; Bahriye'ye bağlı gemilerden aynı adlı olanına bağlı olarak kurulan ikinci orkestradır. Ertuğrul'a bağlı kurulan ilk muzika; 14 Temmuz 1890'da yola çıkan Ertuğrul Fırkateyni'nin kadrosundadır. "İrade-i seniyye üzerine bahriyede mevcut bandolardan seçilen çavuş, onbaşı ve erlerle 20 kişilik bir mızika teşkil edilerek Ertuğrul fırkateynine verildi. Mülâzım-ı evvel Edirnekapılı İsmail Efendi de bu bandonun zâbitliğine tâyin olundu."¹ 16 Eylül 1890 gecesini Kii Öshima açıklarındaki kayaklıklara çarpan gemide bulunan 600 personelden 20'si askeri müzisyen, biri, şefleri Muzika Zabiti Mülâzım Edirnekapılı İsmail Efendi idi. Yalnız şef kurtuldu.

1903 yılında İngiltere'den alınan Ertuğrul Yatı'na da 1904 yılında Mabeyn Muzikası'ndan Binbaşı Faik Bey'e verilen emirle muzika kuruldu. İlk seçmelerin Camialtı kışlasında yapıldığını ve Sultaniye Muzikası'ndan belirlenen müzisyenler yanında şefleri Mülâzım Çerkes Hasan Ağa'nın da muavin olarak görevlendirildiğini belirten Arman, kalan personele dair şunları aktarıyor: "Ertuğrul muzikasını tamamlayacak olan İstanbul Vapuru Bandosu, Hicaz demir yolunun açılış töreninde bulunmak üzere Şam'a gitmişti. Bandonun İstanbul'a dönüşünü müteakip, Binbaşı Faik Bey tarafından seçilen ikinci parti de Ertuğrul yatında bulunan arkadaşlarına katıldılar. Bu bandonun personeli, uzun yıllar mesleklerine hakkiyle emek vermiş olan ve İtalyan müzik kültürü ile yoğrulan sanatkârlardı."²

İlerleyen süreçte Faik Bey'in teklifiyle Camialtı'nda bulunan sübyan okulu bünyesinde bir Muzika Okulu açıldı ve binbaşı bizzat bu okulun yöneticiliğini üstlendi, işi hayli arttı. "Bu suretle bando, bocalama devresi geçirmekte iken 1906 yılında Lange Bey³, Ertuğrul Muzikası şefliğine tâyin edildi. (...) Sultan Hamid, (...) Lange'nin Kaymakam maaş ve tahsisatıyla ve Fahri Kaymakam rütbesiyle Bahriye Ertuğrul Muzikası şefliğine tâyinini irade eyledi."⁴

1 20 Şubat 1305 (M. 1889) tarih ve 19 numaralı Ceride-i Bahriye'den alıntı: Halid Recep Arman, *Tarihte Bahriye Muzikaları*, Deniz Basımevi, İstanbul 1958, s.27

2 Arman, *age.*, s. 51

3 Paul Lange, İstanbul'da yaşayan ve çalışan bir Alman müzisyen, öğretmen, orkestra ve koro şefiydi.

4 Arman, *age.*, s. 53

II. Meşrutiyet sonrası gemiden Camialtı kışlasına alınan muzika, Haziran 1911'de Kasımpaşa kışlasına nakledildi.⁵ Sultan Mehmed Reşad'ın 1909'daki Selânik seyahatinde Musika-i Hümayûn ile birlikte Paul Lange Bey yönetimindeki Ertuğrul Muzikası da yer aldı. I. Dünya Savaşı sonrası Alman ve Avusturya kökenlilerin bu tür görevlerden ayrılması üzerine Lange Bey de çekildi ve daha önce Musika-i Hümayûn'da viyolacı olarak görev almış olan İtalyan kökenli Gayto Bey bu göreve temsili olarak getirildi.

“Her yıl yaz aylarında Tepebaşı ve Taksim Belediye Bahçelerinde birer bando bulunurdu. Birinde Musika-i Hümayûn diğeri de bahriye bandosu konser verirdi. Bahçe sahipleri (kiracıları) bandoların yüksek kalitede olmasına dikkat etmekle beraber, daha ziyade muzika şeflerinin tanınmış ve halk tarafından tutulmuş muktadir kimselerden olmasını isterlerdi. Lange Bey'in ayrılmasıyla bahriye muzikasında mühim bir boşluk hâsıl olduğundan Tepebaşı bahçesi müsteciri (Lehman), bahriye bandosunu angaje etmekten imtina eylemişti.”⁶ Bir tür “döner sermaye” olarak görülebilecek hakla, orkestra üyeleri bu konserlerden resmi maddi kazanç elde ederdi. II. Meşrutiyet ve özellikle I. Dünya Savaşı yılları ile sonraki zamanda askeri müzisyenler maaş miktarı ve ödemeleri konusunda sıkıntı çekmekteydi. Bu konserler personele, nispeten maddi destek sağlamaktaydı. Arman'ın aktardığına göre; Tepebaşı bahçesinin işletmecisi Lehman, başında gösterişli bir şef olmadığı takdirde muzikanın ilgi çekemeyeceği görüşüyle, Bahriye Nezaretî'nde görüşmeler yaptı, girişimlerde bulundu. Böylece “İhsan (Murat Onat) Bey, evvelce olduğu gibi rütbesi maaşıyla emekli olarak Ertuğrul bandosu şefliğine tâyin edildi. O yıl ve daha sonraki yıllar Ertuğrul Muzikası, Şef İhsan Murat Bey idaresinde muvaffakiyetli konserler verdi.”⁷

Sultanselimli İhsan Murat Bey'in şeffik jestleri, seçtiği eserlerin gösterişli oluşunun Lehman'ı haklı çıkardığı anlaşılıyor. Yeni şef ile onunla daha önce çalışmış olan müzisyenlerin kısa sürede uyum sağlaması, canla başla çalışması, dinleyici ile rahat iletişim kurması gibi özellikler; Ertuğrul Muzikası'nı kısa sürede İstanbul'da hayranları olan bir topluluğa dönüştürdü. Bunda, Paul Lange'nin obua ve fagot yanında, (Fransa'daki askeri orkestralara yakın zamanda girmiş olan) saksafon grubundan tenor saksafonu muzikaya katması, Almanya'dan tahminen 1917'de satın aldığı notaların etkisi büyüktü.

5 Arman, *age.*, s.57

6 Arman, *age.*, s. 63.

7 Arman, *age.*, s. 64

İstanbul'da tanınırlığı aşip o devrin şartlarında beklenmeyecek bir büyük hayran kitlesi oluşturan "Deli" lakaplı İhsan Murat Bey ve Ertuğrul Muzikası; Eylül 1922'de İzmir'e gitmeyi planlayan iş insanlarının da aklında yer etti.

b. İzmir'de Ertuğrul Muzikası

"Tarihte Bahriye Mızıkaları" gibi önemli müzikolojik çalışmaya sahip olan merhum Deniz Muzika Yarbay Halid Recep Arman, Ertuğrul Muzikası'nın İstanbul'dan İzmir'e, oradan yine İstanbul'a, ardından tekrar İzmir'e ve oradan beklenmedik şekilde Ankara'ya gidişini, nihayet İstanbul'a hangi şartlarda ve ne şekilde döndüğünü aktarma konusunda büyük bir hizmete sahip bulunuyor.

"İzmir'in kurtuluşunda bulunmak üzere yurdun birçok yerlerinden olduğu gibi İstanbul tüccarlarından kalabalık bir heyet de İzmir'e gidiyordu. İstanbul bahriye kumandanlığına yaptıkları müracaat üzerine Ertuğrul bandosu da bu heyetin emrine verildi. Kiralanan bir vapurla İzmir'e gidilerek bu sevinçli güne iştirak edildi. Bando, mütat merasim ve konserlerden sonra İstanbul'a döndü. Bilahare İzmir Belediyesi'nin, hayır müesseseleri menfaatine tertip ettiği müsamerede⁸ konser vermek üzere Ertuğrul bandosu, Atatürk'ün emirleriyle İzmir'e gönderildi. Bu maksatla İzmir'de bulunan bando, Atatürk'ün de İzmir'de ikametleri münasebetiyle (Reisicumhur Bandosu) olarak hizmetini gördü. Bando, İstanbul'a avdete⁹ hazırlanırken verilen bir emirle, Ankara'ya dönmekte bulunan Atatürk'ün maiyetinde İzmir'den ayrıldı."¹⁰ Arman'ın işaret ettiği bilgilere göre Ertuğrul Muzikası, bağlı olduğu gemi bünyesinde değil, tahsis edilen bir başka vapurla gelmişti. Buna göre orkestraya dair özel bir müracaat ve uğraşı olduğu anlaşılıyor. Adı geçen kaynağın 66. sayfasında verilen görselde muzikadan bir grup gözüküyor ve 3 Nisan 1923 tarihi işaret ediliyor. Fotoğraf altlığında şunlar yazıyor: "Ertuğrul bandosundan bir grup, birinci İzmir seyahatinden İstanbul'a dönüşte. Basmane İstasyonunda 3-Nisan-1923". Ertuğrul Muzikası'ndan bu grubun, fotoğrafa göre söz konusu tarihte İstanbul'a döndüğü anlaşılıyor, biri çocuk olmak üzere görülen 33 kişiden hangilerinin orkestranın üyesi olduğu bilinmiyor. Kalan grubun kaç kişi olduğu, hangi görevleri yaptığı bilinmiyor. Arman'ın "birinci İzmir seyahatinden" ifadesiyle de, muzikanın 40 kişiye yakın kadrosuyla İzmir'e tam mevcut şekilde ikinci kez geldiği anlaşılıyor.

8 Müsamere: Çoğunlukla akşamları yapılan toplantı, eğlence. (TDK)

9 Avdet: Hareket edilen yere dönme. (TDK)

10 Arman, *age.*, s. 65-66

Ertuğrul Müzikası'nın hayır kurumları yararına verdiği konserlerde hangi eserleri seslendirmiş olabileceğine dair elde, tahminleri güçlü hale getirecek bilgiler var. Paul Lange'nin yazdığı bir marş ve 1910'lu yıllarda Avusturya'dan satın alınmasını sağladığı notalar; (pek bilinmese de) kimi askeri müzik repertuarlarında varlığını sürdürüyor.

i. Ertuğrul Orkestrası Repertuarındaki Türk Marşları

1880'de geldiği ve Alman Lisesi'nde müzik öğretmenliği yapmaya başladığı sürecin sonrasında Paul Lange Bey, Alman Elçiliği Şapeli'nde orgcu, Rum ve Ermeni okullarıyla Robert Koleji ve Amerikan Kız Koleji'nde eğitimcilik yaptı. Ardından, şehirde bulunan bir İtalyan orkestrasının şefliğini üstlenerek Beethoven senfonileri ile Wagner operalarından oluşan konserleri yönetti.

Belge 1: Paul Lange Bey'e ait "Barbaros Hayreddin Marşı" partiyonun kapağı

1894 yılında, II. Kaiser Wilhelm tarafından Alman İmparatorluğu Müzik Yöneticisi olarak atandığına dair bilgiler bulunan Lange, 1895'te "Barbaros Hayreddin Marşı"nı yazdı ve basıldı. 1898'de İstanbul'u ziyaret eden kayser O'nun Bahriye emrinde görevlendirilmesine yönelik olarak Sultan II. Abdülhamid'e tavsiyede bulundu ve bu sayede Ertuğrul Orkestrası'nın şefliği görevine getirildi. Ertuğrul'un İzmir'de sunduğu repertuarda bu eserin olma ihtimali çok yüksektir.

Fotograf 1: *Leyla Saz*

13 Eylül 1921'de kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Ahmet Cemalettin Cinkılıç'ın yazdığı ve işgal altındaki İstanbul'da hayli bilinen "Sakarya Marşı"nın da muzikanın repertuarında olma ihtimali bulunmaktadır.

Sözlerini Samih Rifat'ın yazdığı, müziğini Leyla Saz'ın bestelediği "Akdeniz", diğer adıyla "Gelibolu Marşı" da bir diğer Bahriyeli eseri olarak repertuarda bulunduğu düşünülebilecek yapıtlardandır.

ii. Ertuğrul Orkestrası Repertuarındaki Türk Marşları Dışındaki Örnekler

Paul Lange Bey'in Hannover merkezli (ve o dönemde Londra'da şubesi olduğu anlaşılan) "Louis Oertel Edition"dan aldırıldığı bilinen ve halen arşivlerde bulunan notaların da İzmir'deki konserlerde seslendirilme ihtimali bulunmaktadır. Her eserde, her çalgı için ayrı ayrı bulunan notaların üstünde, Osmanlıca el yazısıyla çalgı isimleri ayrı kişilerin kalemıyla yazılmış gibidir. Ertuğrul'un diğer muzikalara adeta fark attığı, Tepebaşı bahçesi konserlerinde de yer verdiği düşünülebilecek yapıtlar şunlardır:

1. Alman Besteci Ludwig van Beethoven'a (1770-1827) ait "Die Schlacht bei Vittoria" (Vittoria Savaşı)

21 Haziran 1813'te Fransa ve İngiltere arasında yapılan, Fransızların yenildiği Vittoria Savaşı için yazılan eserin armoni orkestrası için düzenlemesi; J. H. Matthey tarafından yapılmış. Edisyon numarası; 4.2226.0 şeklindedir.

2. Alman-Fransız Besteci Jacques Offenbach'ın (1819-1880) "Die Schöne Helena Ouverture" (Güzel Helen Üvertürü)

Şekil 3: Jacques Offenbach'ın "Güzel Helen Üvertürü" eserinin Fagot partisinden bir kesit

Bestecinin 17 Aralık 1864'te Paris'te ilk temsili yapılan üç perdelik operasının uvertürü; Ernst von Schmidt-Koethen tarafından düzenlenmiş. Birçok müzikolog tarafından operet olarak tanımlanan, ancak Offenbach'ın da opera olduğu vurgusunu yaptığı eser; sanatçıya ait en bilinen yapıtlardandır. Antik hikâyelerde “güzeller güzeli” olarak geçen Helena, iyiyi ve estetiği imgeler. Esere ait her çalgı notasının altında ayrıca, yayınevine ait bir başka partiyonun (yazıyla) reklamı bulunuyor. Edisyon numarası; L.5893.O

3. Fransız Besteci Daniel-François-Esprit Auber'nın (1782-1871) “La muette de Portici Ouverture” (Porticili Dilsiz Kız Uvertürü) Eseri

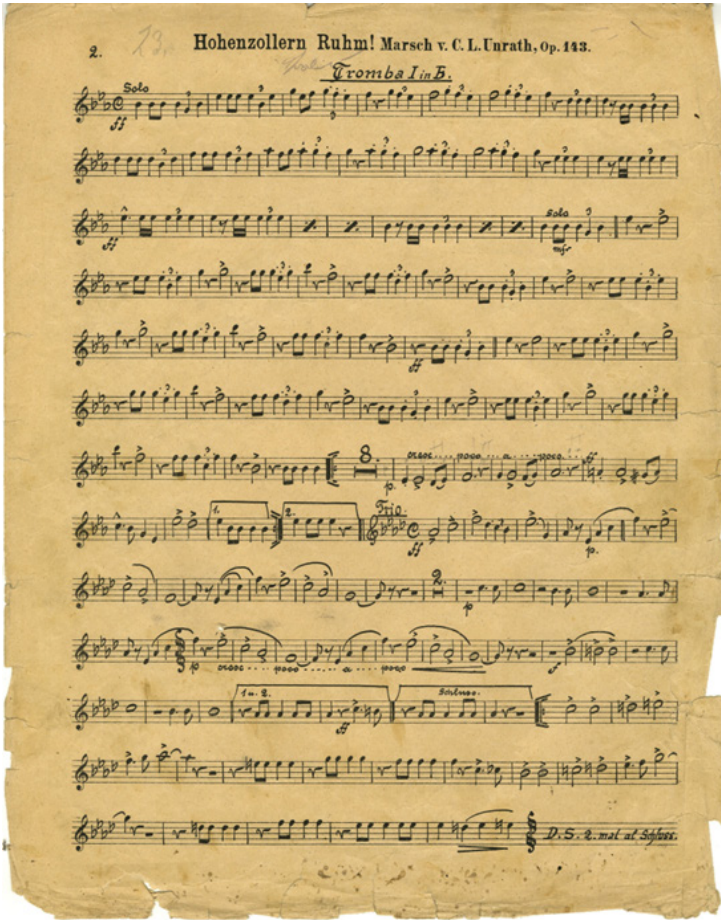

Bestecinin 29 Şubat 1828'de Paris'te ilk temsili yapılan beş perdelik operasının uvertürünün düzenlemesi; 1892 yılında (diğer satın alınan notalardan farklı olarak) Dresden'daki “Druck u. Verlag v. Bellmann & Frümer, Toksokappel” tarafından yayınlanmış. Kimi çalgı notalarında “Nur mit dem Ankauf dieses Werkes st das Aufführungsrecht erworben. Das Abschreiben sowie Verleihen der Stimmen ist gesetzlich verboten und wird von der Verlagshandlung unnachsichtlich verfolgt.” Bunun anlamı; yapıtın bu notasını seslendirme hakkının ancak bu eserin satın alınması ile elde edilebileceği, notaların kopyalanması ve ödünç verilmesinin kanunen yasak olduğu, yayınevi tarafından dikkatle takip edileceğine dairdir. Buradan, muzikanın orijinal ve yasal nota seslendirme konusunda hukuki zemine uygun şekilde hareket ettiği anlaşılmaktadır. Paul Lange zamanında satın alınması sayesinde muzika, seslendirdiği notalar konusunda hem ahlaki hem de yasal zeminde hukuka uygun şekilde bir tablo çizmektedir.

4. *Alman Besteci Ernst Wettig-Weißenborn'un (1868-1946) "Op. 162 Drei Kaiser Marsch" (Üç İmparator Marşı) Eseri*

Nota Yazımcı M. Dreissig tarafından yazılan edisyonunun numarası; L.870.O... Kimi notalarda "Pascal A. Keiler"ya ait bir kaşe bulunuyor.

5. *Hollandalı Klarnet Sanatçısı ve Besteci Carl Ludwig Unrath'ın (1828-1908) "Op. 143 Hohenzollern Ruhm! Marsch" (Hohenzollern Zaferi! Marşı) Yapıtı*

Aynı zamanda "Alman Düğün Marşı" olarak da bilinen eseri, Nota Yazımcı M. Dreissig yazmıştır. Kimi notalarda "Pascal A. Keiler"ya ait bir kaşe bulunuyor.

6. Alman Besteci Felix Mendelssohn'un (1809-1847) "Op. 24 Uvertür" Eseri

The image shows a handwritten musical score for the overture "Op. 24 Uvertür" by Felix Mendelssohn. The score is written on aged, yellowed paper and is arranged in ten staves. The title "Ouvertüre Op. 24." is written in the top left corner, and "F. Mendelssohn-B Bartholdy." is written in the top right corner. The publisher's name "CORNIG & IVINES." is printed in the center. The tempo marking "Andante con moto" is written above the first staff, and "Allo vivace" is written above the sixth staff. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like "p" (piano) and "pp" (pianissimo). The bottom of the page features the publisher's information: "Edition, Louis Oertel, Hannover & London." and a small signature or mark.

Tahta nefesli algılar topluluğu için 1824'te yazılmış olan yapıt, 1838'de basıldı. "Harmoniemosik", yani "armoni müziği" alt başlığı da taşıyan ve (tam manasıyla) armoni orkestrası için dşnlmş olunan eser, Miss Stone'a ithaf edilmiş.

7. Avusturyalı Besteci Wolfgang Amadeus Mozart'ın (1756-1791) "Titus Uvertürü"

2
Ouvverture
zur Oper: „Titus“
Apollis 278.
Oboe 2.
W. A. Mozart.
Allegro
C. 42808

Bestecinin vefatından çok az süre önce, 6 Eylül 1791'de tamamladığı "La Clemenza di Tito" başlıklı iki perdelik operasının uvertürünü kimin düzenlediğine dair bilgi bulunmamaktadır. Edisyonu (diğer satın alınan notalardan farklı olarak) Leipzig'teki August Cranz GmbH tarafından hazırlanmış olup numarası; C.42808'dir.

8. Alman Flüt Sanatçısı ve Besteci Ernst Urbach'ın (1872-1927) "Op. 94 Wir Müssen Siegen!" (Kazanmalıyız!) Yapıtı

H. Bl.
WIR MÜSSEN SIEGEN!
Patriotischer Melodienkranz zum Mitsingen.
Corni I & II in E♭.
Ernst Urbach, Op. 94
Präzisionsmarsch.
Gerecht, wahrhaft und stark.
Mäßig

Alt metninde “Patriotischer Melodienkranz zum Mitsingen”, yani “Birlikte şarkı söylemek için vatansever melodiler halkası” ifadesi olan eserin notasında, “Aufführungsrecht vorbehalten”, Türkçe karşılığıyla “Seslendirme hakları saklıdır” ibaresi bulunmaktadır. 24 eserin ana melodileriyle oluşturulmuş bir tür (medley, yani) potpuridir. Viyana’dan Nota Yazımcı Carl Haslinger tarafından kaleme alınan nota; (diğer satın alınan notalardan farklı olarak) Berlin’deki Schlesinger’sche Buch- & Musikhandlung Rob. Lienau adlı yayınevinde 1912 yılında basılmıştır ve edisyon numarası S.9901.E’dir.

c. Ertuğrul Muzikası’nın İzmir İktisat Kongresi’ndeki Görevi

“Eski Osmanlı Bankası deposu olan kongre binasını çevreleyen tüm sokaklara güvenliği sağlamak üzere polis ve jandarma yerleştirilmişti. Girişine uzanan sokağın başına bir zafer takı kurulmuş, binanın sağ tarafı özel bir girişi olan sergiye ayrılmıştı. Sol taraf ise toplantı salonu olarak düzenlenmişti. Binanın kapısında duran polis ve jandarma, ziyaretçilerin belgelerini ‘nezaketle’ kontrol ettikten sonra onlara yol gösteriyordu. Kapıdan girince sağ tarafta kongreye özel posta ve telgraf şubesi vardı. Binanın sağ ve sol tarafları sergi ile toplantı salonu arasındaki bağlantıyı kuran bir koridorda birleşiyordu. İki yanın arasında kongre lokantası ve lokantanın üstünde ise Ertuğrul Mızıkası için ayrılmış olan bölüm bulunuyordu.”¹¹ Prof. Dr. Şaduman Halıcı’nın 2004 tarihli doktora tezinde *Akşam Gazetesi*’nden aktarılan bilgiye göre, orkestranın nereye yerleştirildiği anlaşılıyor. Bir yer tahsis edilmesi, muzikanın yalnızca marş çalmak için kıs süreliğine değil, başka eserler de seslendirebilecek kadar daha uzun süreli olarak salonda bulunacağına işaret eder. Şu durumda, ya üyeler toplanana kadar muzikanın bulunduğu yerde eser seslendirmesi ya da programın başında özel bir bölümde dinleti gerçekleştirmesi planlanmış olabilir.

“Coşku içinde ayağa kalkan temsilci ve dinleyicilerin önünde ağır adımlarla ve onları selâmlayarak ilerleyen Mustafa Kemal Paşa’nın yerini alması ve Ertuğrul Mızıkası’nın ‘İstiklal Marşı’nı çalması ile kongrenin açılış töreni başladı.”¹² Şaduman Halıcı’nın Osmanlıcadan günümüz yazısına aktarımında

11 9 Mart 1339 (1923) tarihli, 1603 numaralı *Akşam* gazetesinin 3. sayfasından aktaran: Şaduman Halıcı, *Yeni Türkiye Devleti’nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)* başlıklı 2004 tarihli doktora tezi, s. 213

12 25 Mart 1339 (1923) tarihli, 1591 numaralı *Akşam* gazetesinin 2. sayfasından, 9 Mart 1339 (1923) tarihli, 1603 numaralı nüshasının 3. Sayfasından ve *Hakimiyeti Millîye*’nin 19 Şubat 1339 (1923) tarihli 743 numaralı nüshasının 1. sayfasından aktaran: Şaduman Halıcı, “Yeni Türkiye Devleti’nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)” başlıklı 2004 tarihli

“mızıka” kelimesinin geçme olasılığı bulunmamaktadır. Kelime ya “musika” ya da “muzika” şeklinde kullanılmış olabilir. Diğer yandan çalınan İstiklâl Marşı ile ilgili de soru işareti bulunmaktadır. Bilindiği üzere, 12 Mart 1921 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) kanunla sözlerini kabul ettiği İstiklâl Marşı için İstanbul Belediye Konservatuvarındaki encümenin tavsiye ettiği üç marş, İzmir’de seslendirildiği düşünülen Ahmet Yekta Madran ile (açılan marş beste yarışmasına sözleri de kendisine ait olacak şekilde katılmış olan) İsmail Zühtü Kuşçuoğlu’nun marşları mevcuttur. Diğer yandan, Ertuğrul Muzikası’nın iletişimde olduğu Makam-ı Hilafet Muzikası’nın başındaki isimler olarak Zati (Arca) Bey ve Zeki (Üngör) Bey’in bestelediği marşları tercih etme ihtimali de hayli yüksektir. Aynı zamanda, Miralay Zati (Arca) Bey’in marşı, konservatuvar encümeninin de tavsiye eserler arasındadır. Miralay Zeki (Üngör) Bey’in bestelediği ve günümüzde de kullanılan marşının, 9 Eylül 1922’den sonra bestelendiği dikkate alınır ve İktisat Kongresi’nin düzenlendiği tarihte muzikanın İstanbul’dan ikinci kez İzmir’e geldiği göz önünde bulundurulursa; pekâlâ Üngör’ün marşının notasını edindikleri ve açılışa çaldıkları düşünülebilir.

İstiklâl Marşı’nın hangi besteyle çalındığına dair şüphenin kaynağında birkaç sebep mevcuttur. O döneme kadar ülkemizde sözlü marş bestelenmesi konusunda (Musika-i Hümayûn’un Fasil Heyeti kolundan birkaç örneğin dışında) pek tecrübe bulunmamaktadır. Spor müsabakaları için tribünde, askerlikte koşu esnasında hep bir ağızdan “marş” okunması tabiri; halen yaygındır. Buradan yola çıkarak, büyük oranda “marş söylemek” ile ilgili anlaşılabilir; sözlerin birlikte seslendirilmesidir. Müzik ve besteci, doğal olarak ikinci planda kalmıştır. Elbette İstiklâl Marşı’na orada bulunanların, sözlerini seslendirerek katıldığına dair bir bilgi de bulunmaması dikkatten kaçmamaktadır. Henüz bestesi kesinleşmeyen (resmileşmeyen) marşın farklı yörelerde farklı müziklerle söylenmesi, halkın henüz karşılaşabileceği pek az zaman ve ortam olması; marşa halkın eşlik ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

Ertuğrul Muzikası’nın İstiklâl Marşı olarak bestelenen müziklerden hangisini seçtiği ya da bulabildiğine yönelik en önemli kıstas; bestelenmiş müziği armoni orkestrası için düzenlenmiş olmasıdır. Bir orkestra, dikey ve hatta yatay matematikle, vurma çalgılarının girişleri dahil olmak üzere özel renkler, tonlarla notaları yazılan eserleri seslendirir. Herkes aynı anda, aynı şeyi çalmaz! Hal böyle olunca, bir müziği bestelemek; orkestranın

seslendirmesi için yeterli değildir! Ya besteci ya da Zeki Üngör'ün marşında İhsan Künc'er'in yaptığı gibi armoni eğitimi almış birinin orkestraya düzenlemesi gerekir. Mevcut marşlar içinde Zati Arca'nın, Zeki Üngör'ün bestelerinin orkestra düzenlemelerinin olması; İhsan Murad yönetimindeki Ertuğrul Muzikası'nın da tercih etme ihtimalini güçlendirir. "Tercih etme" ifadesini özellikle tercih ediyoruz, zira o günlerde henüz marşın "bestesine dair" (günümüzde dahi) bir Meclis kabulü bulunmamaktadır. Sözleri TBMM'nin çıkardığı yasayla kabul edilmiş olduğu için ya müzik için de ayrı bir kanun çıkarılmalıdır ya da 12 Mart 1921 tarihli kanuna bir madde eklenerek beste resmileştirilmelidir.

Sonuç

İzmir İktisat Kongresi ardından, tahminen 2 Ağustos 1923'te İzmir'den trenle yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, İhsan Murad Onat yönetimindeki Ertuğrul Muzikası'nı beraberinde Ankara'ya götürdü. "Riyaseticumhur bandosu olmak üzere Ankara'ya getirilmiş bulunan Ertuğrul bandosu, idari bakımdan Riyaseticumhur seryaverliği emrine verilerek Cebeci Hastanesine misafir edildi. Bir müddet sonra buradan alınarak Sarıkışla'ya verildi. Atatürk, Ertuğrul Bandosuna teveccüh beslediklerinden, Saray muzikasına tercihen maiyetlerine almak istemişlerdi. Bu sırada Ankara'da bulunmakta olan Muzikai Hümayun da boş durmuyorlardı. Ertuğrul bandosunun Riyaseticumhur emrinde kalması kararlaştığı sırada bahriye bandosu mensuplarından bir kısmı (maalesef) İstanbul'a dönmek için nüfuz sahibi devlet erkânı nezdinde gizlice tasavvut dilediler. Tevali eden bu dilekler, mecburen Atatürk'e aksettirildi. Bu durum üzerine her iki muzikanın istekleri incelenerek Muzikai Hümayunun Riyaseticumhur Muzikası olmak üzere Ankara'da kalmasına, Ankara'da bulunmakta olan Bahriye Ertuğrul Bandosunun da (Ordu, birinci bandosu) unvanıyla İstanbul, kumandanlığı emrine verilerek Ankara'dan hareketine müsaade edildi. İstanbul'a dönen Ertuğrul bandosu ikinci bir emirle yine bahriye kumandanlığı emrine verilerek Kasımpaşa kışlasındaki eski yerine yerleşti ve görevlerine devam etti. Her fırsatta bahriyemizin yüzünü ağarttı ve daima takdir kazandı.¹³ 1928'de Deniz Kuvvetleri emrinde askeri orkestraya ihtiyaç kalmaması gerekçesiyle Ertuğrul Muzikası; kapatılarak üyelerinin büyük kısmı Kara Kuvvetleri bünyesindeki kadrolara nakledildi.

13 15 Kasım 1926 tarihli, 66 numaralı Donanma emirnamesinden aktaran: Arman, *age.*, s. 66-67

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" sözüne sadakati; 15 Eylül 1921'de Polatlı'dan gönderdiği telgraf emriyle kurduğu Başkumandanlık Musikiyesi ile örneklenebilir. Savaş zamanında eğitim kongresi toplaması yanında bir müzik kurumu kurduğu bilgisinin de hassasiyetle eklenmesi gereken Atatürk'ün; ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlıklar seviyesinin üzerine çıkarmadaki en büyük araç gördüğü sanat ve sanatın en güçlü kollarından müziğe, müzik insanlarına yüklediği misyon kuşkusuz çok yüksektir. Henüz Cumhuriyet ilân edilmemiş, Lozan Antlaşması imzalanmamışken Ertuğrul Muzikası'nın bu kongrenin başlangıcında İstiklâl Marşı çalmaması büyük ihtimalle kimseyi rahatsız etmezdi. Her konuda en ince ayrıntının düştüğünü anladığımız o yıllarda muzikanın varlığı, üstelik İstiklâl Marşı seslendirmesi; çağdaş anlamda bir maksat ve ulusal-uluslararası mesaj içermektedir: Muzikanın varlığı ve serginin tasarlanmasıyla; yeni devletin iktisadi bakışında kültürün olacağına dair net bir ifade...

Tarihte insandan bahsederken dikedörtgen bir şekil kastedilmez! O kişinin hangi yaşında, hangi ortamda, hangi niyetle, hangi şartları ve kişileri göz önünde tutarak, ne dediği, neyi ifade etmek istediği ya da etmediği, vb. gibi konular üstünkörü geçilemez! Kültürel yönü olmayan bir tarih anlatımı; gerçeklikten uzak kalma riskini büyütür. Doğrusu; tarihçinin kültürel yönünü güçlendirmesi, geleneklere dair bilgisini, sanat ve özellikle müzikte ilgisini, seviyesini arttırması, uluslararası alanda farklı kültürleri tanıyarak karşılaştırma yapmasıdır. Kıt kanaat toplanan bir kongreye özel olarak İstanbul'dan bir bahriye orkestrası sağlanırken, günümüzde müziğin niteliğine ve toplumsal ortamlardaki varlığına dair üstünkörülükle nelerin kaçırıldığı anlaşılmalıdır. Kongrenin neden bir "iktisat" kongresi olduğu, neden "ekonomi" kongresi olarak tasarlanmadığı; "iktisat" kavramı içinde yalnızca matematiğin değil, kültürün ve sosyal konuların varlığının ne denli önemli olduğunun anlaşılmasına dair yeni sorulara ihtiyaç olduğu kavranmalıdır.

Kaynaklar

Antep, Ersin, “Tarihte Unutulan Riyaseticumhur Musiki Heyeti”, *Andante Dergisi*, Kasım-Aralık 2006 İstanbul, S 25.

Antep, Ersin, *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası: Çoksesliliğin Belgesel Tarihi*, Elma Yayınevi, Ankara 2021

Arman, Halid Recep, *Tarihte Babriye Mızıkaları*, İstanbul 1958, Deniz Basımevi.

Halıcı, Şaduman, *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Eskişehir 2004, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

